

AUGUST PI I SUNYER, ACADEMIC

BELARMÍ RODRÍGUEZ ARIAS

Secretari de la Reial Acadèmia de Medicina de Barcelona

Evocar reverencialment la figura acadèmica del mestre August Pi i Sunyer —assegut davant la taula de dissecció d'en Gimbernat, que tant dignifica aquest palau on treballem— és a la vegada un honor i un cert atreviment.

Perquè tot i havent estat deixeble, col·laborador després i amic entranyable sempre del nostre president desaparegut, fixar una trajectòria assenyalada no resulta gens ni mica fàcil.

Universitari d'excel·lent vàlua, investigador no aplicat (a tall de clínic), imatge d'un civisme autèntic i a més home de lletres, tractar de fer l'exègesi d'un patriarca de la medicina, aleshores, sense concurrència vertadera, obliga a una reflexió analítica i a una síntesi interfe­rides amb seny, i amb gràcia.

Sóc potser el comentarista o el petit historiador que clou unes sessions científiques memorables. Els altres col·legues han reeixit força bé, admirablement diria jo, llur comès. Els felicito amb modèstia per bé que així mateix cordialment, pels discursos o peces oratòries llegits. Plens de contingut, tinc por de no estar jo prou encertat.

Aquesta cosa, però, simbolitza una gesta substancial per l'August, pronunciant el nom festosament i com si fos el del pare, mai prou enlairat.

Senyor per antonomàsia, l'estimat professor Lluís Celis deia sovint: «en obrir-se la porta, primer entra el senyor, de seguida l'August», omplia majestàticament passejant, col·locat a la mesa presidencial o ocupant una poltrona.

Des del senzill estatge del carrer dels Banys nous (l'Acadèmia antiga), des de les aules d'aquest edifici a l'època tal vegada romàntica de la Facultat de Medicina on cursà els estudis professionals de metge, fins als moments actuals de la postguerra i de l'exili d'un percentatge crescut de membres, el nostre ex-president fou successivament alumne de llicenciatura, acadèmic corresponent, acadèmic numerari, president i visitant egredi tornant d'Amèrica, pocs anys abans de morir.

El seu pare, professor Jaume Pi i Sunyer i un altre professor i acadèmic, en Ramon Turró, contribuïren bàsicament a la seva formació escolar i de novell investigador biòleg. Mort encara jove (1897) el progenitor de l'August, cursava medicina i l'infant Santiago (tercer dels catedràtics de la família) gairebé acabava de néixer.

En una altra cerimònia acadèmica (Societat Catalana de Biologia) en Jacint Vilardell i jo diguérem del segon dels Pi i Sunyer metges, que tenia les maneres i l'elegància naturals d'un *lord* anglès de finals del segle XVIII. Amb una veu ben timbrada i sonora, una dicció perfecta i una seguretat de conceptes i de vocabulari, vestit de frac (el frac acadèmic), penjant del coll una gloriosa medalla de la corporació ja tricentenària, l'estampa física patriarcal de l'August imposava, enternia i captivava l'auditori de membres, convidats i públic.

Encara el recordo aquí, el 4 d'octubre de 1930, presidint amb sa Majestat el rei Alfons XIII i imposant-li la medalla que fou d'en Salvador Cardenal (com obsequi venerat). La monarquia volgué distingir-nos molt especialment, reinaugurant la seu actual que tant ens honora. Cal que faci constar tot seguit, però, que l'August Pi i Sunyer, el nostre president d'*élite*, realçà a l'ensem la majestat del cap de l'estat. No tothom hauria aconseguit fer-ho així amb l'espontaneïtat i sapiència d'un professor *vera efigies*.

Francesc Esquerdo i Rodoreda, Víctor Conill i Montobbio i l'incommensurable August havien format una Comissió prototipus del senyoriu que fins ara, per boca i desig d'en Conill, preguem que sigui una de las «circumstàncies» dels aspirants a una vacant de soci titular.

Mèrits a dojo sí, i altres circumstàncies també, la del senyoriu encapçalant la llista, ahir, avui i demà el progrés científic i tècnic, el món present de la cosmonàutica i la cibernètica i la democràcia dels pobles continentals, etc., no han d'ésser mai, creiem nosaltres, l'antítesi o bé la supressió de l'auster protocol corporatiu vuitcentista.

A Barcelona, tanmateix, a la Reial Acadèmia de Medicina, l'August Pi i Sunyer, veu llunyana dels ideals i costums teoaristoplutocràtics d'una societat discutida, ens ensenyà a mantenir el binomi ritual de devoció i civilització tècnica ben avançada.

Fent avinent això (premissa), desitjo citar treballs, categories *inter nos*, pensaments, realitzacions i nostàlgies, almenys en els següents capítols.

I. PERÍODE D'ACADÈMIC CORRESPONENT

Als 21 anys, el 15 de juny de 1901, una comunicació titulada «*Peligros inmediatos de la inyección analgesiante intra-raquídea*» i presen-

tada amb l'Antoni Raventós, cridà l'atenció especial dels acadèmics Salvador Cardenal, Valentí Carulla i Ramon Turró, els quals, el 15 d'octubre del mateix any, demanaren a la sessió de Govern la concessió del títol d'Acadèmic Corresponent Nacional, guardó obtingut excepcionalment tot just acabats els seus estudis universitaris de medicina.

Inspirat i dirigit a les tasques de jove investigador per en Ramon Turró, el qual reemplaçà la tutoria del pare, aspirà al Premi F. Garí Boix tan desitjat per tothom durant lustres i més lustres i vigent encara avui, al 1979.

A la Memòria denominada «*Influencia del extracto glicérico de riñón sobre la depuración urinaria*» i signada amb el seu deixeble Emili Ardèvol, li fou atorgat el premi esmentat, a la sessió inaugural del curs 1905.

Com que ja era acadèmic corresponent, aquesta distinció no pogué ésser repetida. De totes formes, en els escalafons de l'època hi figurava com a acadèmic designat per premi.

Els efectes de la sang urèmica sobre les pertorbacions de la funció renal el portaren a una sèrie d'investigacions remarcables en el capítol molt important ja de l'antitòxia renal.

Fins el 1910, havent guanyat ja mitjançant les oposicions ineludibles per els funcionaris espanyols la Càtedra de Fisiologia Humana de la Universitat de Sevilla i treballant amb en Turró al Laboratori Municipal de Barcelona, sia prosseguint les investigacions començades, sia ensenyant lliurement l'assignatura de Fisiologia, el venerat August resultà elegit Acadèmic Numerari per cobrir la vacant d'en Josep Góngora i Tuñon.

A la documentació arxivada per secretaria, en Góngora té el número 165 de l'escalafó únic iniciat al 1770, i el subsegüent 171 pertany a l'August, amb la medalla número 36.

El preceptiu discurs de recepció intítulat: «*El problema clínico*», el llegí amb el cerimonial habitual el 21 de febrer de 1910. Féu la resposta obligada el seu mestre i protector, en Ramon Turró.

Parlava amb decisió dels fenòmens d'observació clínica, i aconsellava l'actitud d'humilitat i caràcter objectiu en la visita als malalts, tal com havia après de llavis del seu pare, el magnífic catedràtic de Patologia General de la Universitat de Barcelona. Lliçó d'una extraordinària vàlua pràctica i conceptual que avui encara subscriuríem molts de nosaltres i potser més aferrissadament jo.

A partir d'aquesta data, a la pre-guerra europea i mundial del 1914, s'iniciava una segona etapa.

II. LAPSE O INTERREGNE D'ACADÈMIC NUMERARI

A la dècada tan conflictiva per moltes raons, de 1910-1920, la dècada de la guerra del 1914, de les campanyes al Marroc, de les lluites socials a Barcelona, de l'epidèmia de febre tifoide local (1914), i de la terrible pandèmia gripal (1918), entre altres coses, amb dues víctimes prou sobresortints (crec jo), com foren la del secretari perpetu de l'Acadèmia, insigne Lluís Suñé i Molist (1914), i Manuel Dalmau (1918), l'August, fisiòleg i clínic mancomunadament després de tot, analitzà i glossà magistralment les dues epidèmies mortíferes i llur repercussió sanitària, alguns problemes mèdico-legals i part de les comunicacions ofertes a la corporació per membres destacats.

Alliçona moltíssim fer la història, la limitada història corporativa, de la vida científica d'aleshores. Intervenia relativament sovint a les discussions el jove mestre que tant enaltim amb justícia.

De vegades l'agudització transitòria d'una infecció específica freqüent a la parentela, l'obligà a seguir una terapèutica sanatorial a Suïssa. Malalt o convalescent, vigilat per un dels més íntims col·laboradors seus, tan rememorat aquí, el professor Lluís Sayé, ocupà la tribuna (rigorós torn d'antiguitat), a la sessió inaugural del curs 1922. Una dissertació molt adient sobre «*El hambre de los pueblos*» marcà una fita, per a mi doctrinària i exemplar. Les consideracions aportades es referien a una problemàtica mundial, humana i omnicomprendiva, també nacional i internacional, que els metges i les acadèmies de l'estat no han d'ignorar, menysprear o passar per alt frívolament o antipolíticament; interpretar-la, doncs, hauria d'ésser un veritable deure o una justificació *sensu strictiore* de les missions estatutàries que tenim assignades pel legislador.

Oblidades o no oblidades les qüestions d'humanística i de sanitat o d'assistència social dels pobles, les acadèmies, la nostra de Barcelona almenys, no haurien de desentendre's mai —ho vaticinava, ho advertia Pi i Sunyer el 1922— dels principis que terminada la guerra del 1939-1944 pertoquen a l'OMS.

Idealistes per definició, o tocant una miqueta de peus a terra, dues inclinacions o sendes, les que venim rubricant, constitueixen una raó d'ésser (la magna o cabdal, entenc jo) de trobar-nos reunits ací.

Les malalties de la nutrició, singularment la diabetis, representaren per a Pi i Sunyer un esforç dins els dominis de la investigació clínica, de l'ensenyament universitari i postuniversitari, de la taxonomia, de la divulgació pràctica, etc., d'una nova especialitat mèdica professional, sancionada el 1933 per la Facultat de Medicina Autònoma de Barcelona.

Els conceptes de pre-diabetis, diabetis i paradiabetis els definí bé, en el terreny una mica confós de la nosologia o nosografia del primer terç del segle XX; unes comunicacions que tenien per objecte exposar la situació present, es a dir, de la «*carbonuria disoxidativa*», la «*distrofia de los glúcidos*», etc., centraren molt l'atenció dels membres de l'Acadèmia.

En Pi i Sunyer va fer desfilair per l'enveiable tribuna nostra notables personalitats estrangeres, com les de Ludwig Aschoff, Eliseo Cantón o C. Levaditi i C. Kopaczewski.

Una de les comeses més honroses per a tots nosaltres és la de respondre en nom de l'Acadèmia un discurs d'ingrés per al gran mestre. Heus ací les set importantíssimes oracions rituals que voldria destacar per la transcendència que els fou atribuïda anys enrera i, perquè no afirmar-ho sincerament, en la commemoració del centenari de la naixença.

Pere Nubiola i Espinós (1916), Antoni Salvat Navarro (1920), Jesús M. Bellido i Golferichs (1925), Àngel A. Ferrer i Cagigal (1928), Joan Puig Sureda, Lluís Sayé i Sempere (1930) i Joan Freixas i Freixas (1932), formaren l'estol de personalitats il·lustres que el professor Pi i Sunyer apadrinà en ingressar a l'Acadèmia.

Nubiola, l'insigne entre els més insignes dels tocòlegs barcelonins, catedràtic de medicina, parlà de «*Los primeros signos de la gestación*».

Salvat Navarro, també catedràtic de medicina, intel·ligent i un xic extravagant per l'anecdòtic recollit, el títol del seu discurs d'ingrés, llarg i complicat, tractà de «*Los antígenos no específicos en relación de la profilaxis y terapéutica de las enfermedades infecciosas*».

Bellido, el més lleial dels lleials col·laboradors de l'amic que home-natgem avui, dissertà sobre «*Las glándulas morfológicas y la vejez*».

Ferrer i Cagigal, l'organitzador de la necròpsia sistemàtica de la Facultat de Medicina, mentre era degà ens oferí una «*Contribución al estudio de los aneurismas*».

Puig i Sureda, el més innovador i hàbil dels cirurgians de principis del segle que vivim, escriví sobre «*Perforación aguda del duodeno*».

Sayé, admirable i admirat, sia investigant patològica i clínicament, sia ensenyant alumnes i metges, sia fent de sanitari privat i públic, pronuncià la lliçó preceptiva «*Las fases iniciales de la tuberculosis pulmonar en el adolescente y en el adulto*».

A tall de cloenda d'aquesta notable sèrie per la força brutal dels esdeveniments polítics, Freixas i Freixas, l'original i impetuós o discutidor clínic pràctic de l'hospital de la Santa Creu i de Sant Pau, desenvolupà el concepte tan seu, «*Èxit perennal*».

Quatre catedràtics de l'*Alma Mater* (dos de la terra i dos de regions peninsulars no catalanes), dos vells, distingits i famosos professors auxiliars numeraris i un cap de servei del multiseccular Hospital de la Santa Creu, palesaren llur vàlua universitària, assistencial i cultural, que fou glossada bella i encertadament pel consoci amic i directiu August.

Temàtica gens ni mica similar de matèries fonamentals de vegades, d'estricta sapiència clínica d'altres, pròpia de científics i de pràctics que el mestre Pi i Sunyer discutia relacionant-la o no amb la biografia de l'orador.

Mestratge inigualable, senyoriu natural i eficàcia político-cultural no freqüents ni a la mida de tots, entre nosaltres.

Els treballs privatis o reglamentaris a l'Acadèmia no deslluïren mai els ofrendats simultàniament a la Facultat de Medicina, a la Societat de Biologia de Barcelona i a l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques de Catalunya.

La diabetis i les metabolopaties instituïren pluridimensionalment variant l'aplicació de conceptes patogènics i l'experiència clínica el zenit d'una prolífica vida docent i corporativa de tutor i de professional mèdic especialitzat.

Resta, però, una altra gestió destacada, la de president del Conclave, que tant ens realcen pedagògicament els avis, pares, fills i successors *in pectore*.

Plena d'entrebancs o més aviat compromesa perquè fou iniciada el juliol de 1927, en morir l'anterior president doctor Manuel Ribas i Perdigó, i terminada per dimissió el desembre de 1934.

Vice-president a la Junta directiva de l'esmentat Ribas i Perdigó, resultà majoritàriament elegit complint aleshores la funció delicada de vice-president, el més diligent i addicte dels seus col·laboradors professor Enric Soler i Batlle, nomenat al 1930 rector de la Universitat de Barcelona.

Un «trinomi» acadèmic més que simbòlic, integrat pels professors August Pi i Sunyer, Enric Soler i Batlle i Jaume Peyrí i Rocamora marcà la trajectòria canviant des de la dictadura Primo de Rivera, al govern del general Berenguer i la República del 14 d'abril.

El 20 de juliol de 1928 una ordre reial atribuïa aquest edifici, gloriós, desvinculat de la classe mèdica a partir de 1907 a la nostra Acadèmia. Victòria d'en Pi i Sunyer i d'en Soler i Batlle complementada per l'interès de tres autoritats d'aquell temps: el capità general, el comte

del Montseny i el baró de Viver. Una làpida de marbre col·locada actualment al primer pis de la casa commemora el triomf aconseguit.

Els governants de la dictadura monàrquica i el monarca mateix volgueren retornar-nos una mansió patriarcal ben nostra i ens obsequiaren amb subvencions extraordinàries i instal·lacions que la liberalitat o esperit generós de tots, inclosos els col·legues sanitaris, produïren el miracle no extingit per fortuna de poder habitar un edifici històric enyorat.

Els diners recaptats generosament per Pi i Sunyer, Esquerdo i Conill es veuen ben esmerçats avui, mig segle després.

Disposar d'una estructura arquitectònica, tal volta vanitosa en certs moments, requeria paral·lelament una dinàmica corporativa més vigilada o progressista.

Una visita corporativa a Cambrils, per tal d'exaltar la figura memorable d'Antoni de Gimbernat amb l'obsequi a l'ajuntament de la vila d'una làpida, fou impulsada substancialment pel president.

Així mateix, l'intercanvi Montpeller-Barcelona, que la història mèdica de Catalunya considera poc menys que lògic.

Ja promulgat l'Estatut català del 1932, la Conselleria de Cultura del Govern de la Generalitat reorganitzà l'Acadèmia de Medicina i al Patronat de la Universitat de Barcelona els nous estudis de la llicenciatura de Medicina.

Pi i Sunyer, científic de prestigi universal, professor ultraeficient a les aules, ciutadà de talla singular i patriota per damunt de tot, mantingué una tasca acadèmica extraordinària reconeguda entre nosaltres i sens dubte a l'estranger.

La figura de president restà doncs un exemple i una promesa per a la història nacional i internacional, llegat o deixa que en commemorar una vida de profit i de conquestes de tot ordre, val la pena de subratllar amb èmfasi.

Així ho faig per reconeixement d'una herència corporativa vigent i per contribuir a no oblidar mai l'esforç i els avenços peculiars dels homes de gesta.

Cal recordar novament que la diplomàcia, les nobles conviccions mantingudes, la tenacitat d'en Jaume Peyrí i Rocamora, el nostre president des de 1934-1945, evità la pertorbadora i iniqua depuració polític-administrativa de tots els socis de la Corporació.

Aquesta decisió i la victòria exemplars d'en Peyrí foren observades així mateix per en Frederic Coromines i Pedemonte, president elegit després.

Els membres exiliats i els perseguits o tinguts per sospitosos a casa nostra, no foren donats de baixa governativament, conservant doncs llurs places i no modificant els escalafons any darrera any.

En Pi i Sunyer, com en Benet Oliver i Rodés, pogueren celebrar les noces d'or, solemnement el segon (25-xi-58) i familiarment, a Amèrica el 27 de febrer de 1960 el primer, acabat gairebé el viatge del post-exili, a Veneçuela per consegüent.

Malalt ja, amb una involució arterioscleròtica i senil mixta d'aparició postanestèsica (causa ocasional), l'August em demanà la meua opinió clínic i els meus serveis professionals. Qui hauria de dir-me, el setembre de 1916 quan jo, sofrint una pleuritis aguda, visitat clínicament pel mestre, fets els exercicis d'oposició al premi extraordinari de la llicenciatura, que vaig guanyar, i convertit en pacient seu devotíssim i agraït, havia de tenir-ne cura a tall de neuròleg, retornat com a visitant il·lustre d'Amèrica! Coincidències de la vida per una relació afectuosa i sostinguda, dècada rera dècada, tal com he expressat abans d'alumne, col·laborador i amic.

La comissió ja esmentada, dirigida admirablement per en Pi i Sunyer —no em cansaré mai de proclamar-ho i de remarcar-ho força— ens permet gaudir d'un edifici ben equipat i magnífic que els visitants del país i els forans, de la gran i estupenda Barcelona, de la resta dels pobles d'Espanya i de l'estranger continental i més llunyà, honoren perpètuament, elogiant sempre l'antiguitat majestuosa, la conservació pulcra i l'ús que en fem, tradicional i actualitzat, de les instal·lacions renovades amb encert i estima singulars.

L'agraïment ha d'ésser a judici gairebé unànime repetit cada dia. Vivim d'una herència prodigiosa i enaltidora.

En Pi mateix s'adonà de la perennitat de l'obra galvanitzada per l'esmentada Comissió recurrent i visitant amb mi la casa en 1959.

Una emoció càlida —la d'un besavi preclar— era evident. La meua dura encara rememorant la visita, per dissort la postrera.

El saló de les butaques roges el destinà a acollir les juntes de govern, guardar olis d'uns quants presidents tan sols per ara. El d'en Pi, pintat per en Víctor Moya, és dels millors.

Ho contemplem tot sovint amb la gratitud, l'afecte i l'honor que té ben merescuts. L'acadèmic numerari i el president August Pi i Sunyer ha estat un excellent home de ciència, un treballador i un organitzador infatigables i un director a més a més d'autenticitat històrica.

Espero confiadament que les generacions futures, les del segle XXI i els següents, no podran desmentir l'eficàcia d'una gesta cultural difícil.

Moltes gràcies, senyores i senyors, per haver escoltat aquestes paraules d'exaltació justa i cordial d'un mestre bo i patriota.